

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 8

Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

OSMANLI- HACI BEKTAŞ VELİ İLİŞKİSİ VEYA “AK BÖRK” MESELESİ

Doç. Dr.H.Basri Karadeniz, Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Ed.Fak., Tarih Böl.

ÖZET

Osmanlılar'ın tartışılan meselelerinden biri de Osmanlı Sultanları Osman veya Orhan Gazi'nin meşhur mutasavvıf Hacı Bektaş Velî ile bir araya gelip gelmediği ve Kapıkulu askerleri Yeniçeriler'in bu sûfi tarikat ile bağı olup olmadığıdır. Bu bağlamda, önemli bir mesele de Yeniçeriler'in Bektaşî sembolü olan “ak-börk”ü Hacı Bektaş Velî'nin izni ile giyip giymediğidir. Bu hususta iki farklı görüş vardır: Birinci grup, Oruç Bey, Kemal, Anonim Tarih ve Neşrî, Osmanlı sultanları Osman veya Orhan Gazi'nin Hacı Bektaş Velî arasında bir bağın olduğunu ileri sürerler. Diğer grup tarihçiler Âşıkpaşazâde, Kemalpaşazâde, Hadîdî ve Lütfi Paşa böyle bir bağın varlığını kabul etmezler.

Anahtar Kelimeler: Osman Gazi, Orhan Gazi, Hacı Bektaş Velî, Akbörk, Kemal, Âşıkpaşazâde, Neşrî

ABSTRACT

One of the main issues debated today is whether a well-kown Sufi leader, Haji Bektash Veli, met with the Ottoman sultans Osman or Orhan Gazi, whether these sultans attended his order, the Janissaries as palace troops had any ties with his Sufi order. In this context, an important question is whether or not the Janissaries wear the “akbörk”, a Bektashi symbol with a permission from the Haji Bektash Veli. The Ottoman cronicles advance two different claims. In the first group including Oruç Bey, Kemal, Anonymous History and Neşrî argue for the existence of a ties between the Ottoman Sultan (Osman or Orhan Gazi) and the Haji Bektash Veli. The other group of historians including Âşıkpaşazade, Kemalpaşazade, Hadidi and Lutfi Paşa reject the presence of such a connection between the two.

Keywords: Osman Gazi, Orhan Gazi, Haji Bektash Veli, Akbörk, Kemal, Âşıkpaşazâde, Neşrî

Osmanlı tarihinde tartışma konusu olup, günümüze intikal eden meselelerden birisi de ünlü mutasavvıf Hacı Bektaş Velî'nin Osmanlı sultanları Osman Gazi veya Orhan Gazi ile görüşüp-görüşmediği ve bu sultanların ona intisap edip-etmediği ve Osmanlılar'ın kapıkulu askerlerinden Yeniçerilerin onunla bir bağının bulunup-bulunmadığıdır.

Bundan dolayı, bu çalışmada, Hacı Bektaş Velî ile Osman veya Orhan Gazi görüşmüş müdür? İlk Osmanlı sultanları Hacı Bektaş Velî'ye intisap etmişmidir? Yeniçeriler Bektaşîler'in simge giysisi “ak börk”ü Hacı Bektaş Velî'nin izni ile mi giymiştir? Bu hususlarda Osmanlı kroniklerinin görüşleri nedir? Suallerine cevap aranacaktır.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 8

Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Bu hususla ilgili ileri sürülen görüşlerden birisi, Hacı Bektaş Velî'nin Osman Gazi ile görüşmesidir. Bu görüşme sadece II.Bayezid dönemi kroniklerinden pek meşhur olmayan Kemal'de yer alır. Kemal eserinde “Osman’a Hacı Bektaş Geldügin Beyan ider” başlığı adı ile Osman Gazi ile Hacı Bektaş Velî'nin buluşmasını kaydeder (KEMAL, 2001: 40-42). Kemal'e göre, Hacı Bektaş Velî başında ak külâhı dilinde zikir ile derviş kılığında Osman Gazi'nin yanına gelir. Bu dervişten hoşlanan Osman Gazi onu misafir eder, izzet ve ikramda bulunur. Kemal bu buluşmayı devamla:

“Görür Osman dervişde keramet
Yüz urup kıldı ana dürlü ‘izzet

Sözinden o şehün utandı dervîş
Dönüben didi Osman’a o dervîş

Sonun gür olsun iy şâh-ı ser-efrâz
Bu sözleri bize çün iyledün sâz

Bu düşmüş gönlümüzi iyle aldun,
Muhabbet şevkını gönlüme saldun

Ki ma'lum oldu sende var kerâmet
Kılursın Hak yolına istikamet

Ki senden razı olsun dâyim Allah
Bizi lutfun'la topladun iy şâh

Sana virdük düşen bu yirde ol han
Adun tursun cihan durdukça Osman

Bu iller hep senün destünde olsun
Ki dostun şâd olup düşmanun ölsün

Cihan durdukça var ol sen cihanda
Nice şehirler hem olsun sana bende

Geydürür Hacı Bektaş ana bir tâc
Didi Sultan cihan hükmüne muhtâc” (KEMAL, 2001: 40-4), diye

kaydeder.

Buna göre, misafirinin sıradan bir insan olmadığını ve kerâmet ehli birisi olduğunu fark eden Osman Gazi ona olan hürmetini artırır. Bundan etkilenen ve ona muhabbet beslemeye başlayan Hacı Bektaş Velî, Osman Gazi'ye iltifat eder ve onun maneviyat sahibi biri olduğunu belirtir. O daha sonra Osman Gazi'nin hedefinin Allah yolu olduğunu ifade

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 8

Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

ederek, Anadolu'nun onun hakimiyetinde olması, düşmanlarını mağlup etmesi, bütün beylerin ona bağlanması devletin daim olması için dua eder ve ona tac giydirir.

Bundan başka, Kemal Hacı Bektaş Velî'yi överek onun devrin “kutb”u olduğunu, çok sayıda müride sahip bulunduğunu, beyan eder ve devamla:

“Görirlerdi anda çok kerâmet
Kılurlardı yüz urup istikamet

Anun kisvetini geymedik iy can
Bulunmazıdı ol hin içre insan

Olur Osman ana çün bende-ferman (emir kulu)
Giyer kisveti (özel elbise) ol dem şâh-ı devran

Yeniçeri ki ak bôrki giyerler
Anun kisvetini andan sayarlar” (KEMAL, 2001: 42), diye yazar.

Buradan açıkça görüldüğü üzere, Kemal'e göre, bu buluşmada Osman Gazi Hacı Bektaş Velî'ye intisap etmiş ve Bektaşîler'e ait özel bir kıyafet giymiştir. Yani, Osman Gazi “Bektaşî” olmuştur. Yine, Yeniçeriler'in akbörk giymesi Osman Gazi'ye nispet içindir. Yeniçeriler, Osman Gazi'yi takip ederek Bektaşîler'e ait bu özel giysiyi giyerler. Bunda onların özellikle hanedana bağlılığına işarettir.

Kemal'in haricinde ki Osmanlı Tarihçileri, Osmanlı Hanedanı ve Hacı Bektaş-ı Velî veya Yeniçeriler'in “Akbörk” giymesi meselesine farklı yaklaşırlar. Bir kere bunların tamamı akbörk giymenin Orhan Gâzi zamanında onun kardeşi Alâeddin Paşa'nın tavsiyesiyle gerçekleştiğinde birleşirler. Bu külâhın kullar tarafından giyilmesinde Hacı Bektaş Velî'nin varlığı veya ilgisi hususunda farklı hatta zıt görüşler mevcuttur. Bunları dört gruba ayırmak mümkündür. Birincisi, Oruç Bey, Anonim Tarih ve Neşrî, Yeniçeriler'in giydiği akbörkten bahsettiklerinde bunu Orhan Gazi ve Hacı Bektaş Velî ile ilişkilendirirler. İkincisi, Âşıkpaşazâde akbörkün Osman Gazi zamanında kardeşi Alâeddin Paşa'nın önerisi ile ihdas edildiğini belirtir, fakat, bunda Hacı Bektaş Velî'nin etkisini şiddetle reddeder. Üçüncüsü, Kemalpaşazâde, Hadidî ve Lütfi Paşa Yeniçeriler'in akbörk giymesinin Orhan Gazi'ni kardeşi Alâeddin Paşa'nın tavsiyesi ile vuku bulduğunu ifade derler; fakat Hacı Bektaş Velî'den bahsetmezler. Dördüncüsü, Gelibolulu Ali olup o, bu giyim şeklinin Alâeddin Paşa'nın isteği ve Hacı Bektaş Velî'nin işareti ile uygulandığını belirtir. Bunlardan ilk iki grubu teşkil eden tarihçiler eserlerini XV. Yüzyılın ikinci yarısında diğerleri ise XVI. asırda yazmıştır.

Birinci gruptaki tarihçiler yani Oruç Bey, Anonim Tarih ve Neşrî'deki ifadeler benzerlik arz eder. Anonim Tarih'teki bilgilerin kendisinden önce kaleme alınmış Oruç Bey'den alındığı kesin gibidir. Oruç Bey bu hususu:

“Birgün Ali Paşa (Alâeddin) kardeşi Orhan'a dedi ki: “Ey kardeş! Elhamdülillah askerini çoğaldı. İslam Ordusu kuvvet buldu. Muhammet dini yücelip günden güne büyüdü.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 8

Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

İmdi, sen dahi âlemde bir türe koy ki onunla cihanda anılsın” Orhan Gazi: “ Ey kardeş! Sen ne dersen öyle olsun” dedi. Ali Paşa dedi ki: “ Ey kardeş! Bütün askerin kızıl börk giysinler sen ak börk giy. Sana ait kullarda ak börk giysinler. Buda alemde bir nişan olsun”. Orhan Gazi bu sözü kabul edip, adam gönderdi. Amasya’da Horasanlı Hacı Bektaş’tan izin alıp ak börk getirtti. Önce kendi giydi. Ondan sonra kendisine ait kullar ak börk giydiler. Akbörk giymek o zamandan kaldı” (Oruç Bey, 1972:34).

Neşrî’de de benzer kayıtlar mevcuttur (NEŞRÎ, 1987: 155). Anonim Tarih’de Oruç Bey’deki ifadelerin aynısına yer verir. Fakat, o önemli bir hususta Oruç Bey ve Neşrî’den ayrılır. Son iki tarihçi, Orhan Gazi’nin Amasya’da sakin olan Hacı Bektaş Velî’den onlara mahsus akbörkün kendi askerlerinin giymesi için izin istediğini kaydederler. Anonim Tarih ise burada onlardan ayrılır ve “eyle olicak Orhan Gazi vardı. Hacı Bektaş Hünkâr’dan dest-i tevbe idüp akbörk geydi” sözleri ile Orhan Gazi’nin Hacı Bektaş Velî’yi bizzat ziyaret ile tevbe edip, ona intisap ettiğini belirtir (ANONİM, 1992: 16). Diğer bir ifade ile, Oruç Bey ve Neşrî Orhan Gazi’nin Hacı Bektaş Velî’ye gönülden bağlı olduğunu kaydederler iken, Anonim Tarih, onu ziyaret ile “Bektaşî olduğunu” yazar.

Diğer taraftan, eserini Oruç Bey ve Anonim Tarih gibi XV.asrın son çeyreğinde kaleme almış olan Âşıkpaşazâde, yukarıdaki görüşlerin tam aksine ileri sürer. Âşıkpaşazâde, kuruluş dönemi ulemâ, şeyh ve dervişlerinden bahsettikten sonra sözü Hacı Bektaş Velî’ye getirir ve şöyle yazar:

“Sual: Ay derviş! Bu Rûm (Anadolu) vilayetinin dervişlerini ve ulemasını zikr etdün. Ya Hacı Bektaş Sultanı niçün anmadun? Cevab: bu anduğum azizler Âl-i Osman vilayetinde olanlardır. Kim andum bu Hacı Bektaş Âl-i Osman neslinden hiç kimse ile müsâhabat (görüşme) etmedi. Ve andan ötüri anmadum” diye kaydeder.O, daha sonra Hacı Bektaş Velî’nin Anadolu’ya gelişi ve faaliyetlerinden bahseder ve Akbörk meselesine değinir. “Sual: bu Bektaşîler eyidürler. Kim Yeniçerilerin başındaki tac Hacı Bektaşındur derler. Cevap:Yalandur.Ve bu börk hot Bilecük’de Orhan zamanında zâhir oldu.. Yukarı babda beyan edüp, dururın. Ve illa Bektaşîler geymeye sebeb: Abdal Musa, Orhan zamanında gazâyâ geldi. Ve bu Yeniçerinin arasında bile yürüdi.Ve bir Yeniçeri’den bir eski börk diledi. Yeniçeri üsküfünü çıkardı. Bunun başına geydürdi. Abdal Musa vilayetine geldi. Ol börk bile başında sordılar kim: “bu başundaki nedür?” ol eyitti: “buna elif derler” dedi.Vallahi bunların taçlarının hakikatı budur. Sual: bu Hacı Bektaşoğlu Mahmud Çelebi kim ol resul Çelebinün oğlıdur, ya anun müridlerinden ehl-i ilimden kimse varmıdır? Cevab: vardur. Bengi (esrar) ve zankı (sıkıntı) dobalak ve zobalak ve şeytani adetler bunlarda çokdur.Ve halk bilmezler anı şeytanimidür veya rahmanimidür. Ve her kimse kim Hacı Bektaş Âl-i Osman’dan kimse ile müsahabat etdi der ise yalandur, şöyle bilesiz.” (AŞIKPAŞAZÂDE, 1949: 237-238).

Burada görüldüğü üzere Âşıkpaşazâde “ak börk”ün giyilmesini ve bunun Yeniçeriler’e mahsus olduğunu kabul eder. O, eserinin Orhan Gazi ile ilgili kısmında kaydettiği (“ Orhan Gazi’ye kardaşı Alâeddin Paşa eyidür : “Hanum! Elhamdülillâh kim seni padişah gördüm. İmdi senün dahi birlevük leşkerün yevmen fe yevmen (günden güne) ziyâde olsa gerekdür. İmdi senün askeründe bir nişan ko kim gayrı askerde olmasun” dedi. Orhan Gazi eyidür: “Kardaş! Her ne kim sen eyidürsin,ben anı kabul ederin” dedi. Ol eyitti : “İmdi etrafdağı

beglerin börkleri kızıldur. Senün ağ (ak) olsun” dedi. Orhan Gazi emr etdi. Bilecük’de akbörk işlediler. Orhan Gazi geydi. Ve cemi ‘ tevâbii bile ak börk geydiler...”, AŞIKPAŞAZÂDE, 1949: 117) üzere, bunun diğer kroniklerde yazıldığı gibi, Alâeddin Paşa’nın tavsiyesi ile gerçekleştiğini belirtir. Fakat Âşıkpaşazâde Hacı Bektaş Velî’nin bu meselede yer almadığını zikreder. Ve aksini ileri sürenleri şiddetle tenkit eder ve yalancılıkla suçlar. Fakat, o, Hacı Bektaş Velî’den “sultan” diye bahsederek saygı ve hürmet gösterir. Bununla birlikte, kendi dönemindeki Bektaşîler’i onun yolundan ayrılmakla ve sapkınlıkla suçlar. Âşıkpaşazâde bununla da yetinmez ve Bektaşîler’e ağır hakaretlerde bulunur. Keza, eserini XVI. asrın sonlarında yazan Hoca Sadettin, Orhan Gazi ile ilgili kısımda bu konuya değinmez. Ama, ümerâ, ülema ve eşraftan bahsettiği yerde, Hacı Bektaş Velî hakkında da bilgi verip, onun kerâmet sahibi büyük veli olduğunu belirtir. Akabinde ise Âşıkpaşazâde gibi, onun yolunu devam ettirenlere ağır hakaret eder(HOCA SADETTİN, 1992: 18).

Bundan başka, Osmanlı ideolojisinin oluşmasında önemli katkıları olan devlet ve din adamı, aynı zamanda tarihçi Kemalpaşazâde, XVI.yüzyılın ilk çeyreğinde yazdığı eserinde, Orhan Gazi döneminde Osmanlı ordusunun giyim tarzı hakkında geniş ve nükteli bilgiler vermesine rağmen, ak börkün Alâeddin Paşa’nın tavsiyesi ile giyildiğine temas eder, ama Hacı Bektaş Velî’den bahsetmez (İBN-İ KEMAL, 1991: 54-55). Yine, eserini XVI.asrın ilk çeyreğinde kaleme alan Hadidî, Osmanlılar’ın börkü bilmediğini Orhan Gazi zamanında Alâeddin Paşa’nın önerisiyle askerin kızıl ve ak börk giydiğini belirtir, ama o da Hacı Bektaş Velî’ye değinmez (HADİDÎ, 1991: 60).

Ayrıca, Osmanlı sarayında yetişip, XVI.yüzyılın ortalarında veziriazamlık yapan daha sonra ise bir çok ilmi eser yazan Lütfi Paşa’nın eserinde bu hususla ilgili verdiği bilgiler, eserini yazarken faydalandığı Anonim Tarih’deki (LÜTFİ PAŞA, 2001: 27-32,61) kayıtlar ile paralellik arz etmesine rağmen , Anonimde mevcut olan Orhan Gazi’nin Hacı Bektaş Velî’den tevbe alması hususuna hiç değinmez (LÜTFİ PAŞA, 2001: 158). Lütfi Paşa, muhtemelen bu kısmı bilerek atlamıştır.

Yine, eserini XVI. asrın sonlarında yazan ve tahlil ve tenkitleri ile modern tarihçiliğin işaretlerini veren Gelibolulu Ali ise, Osmanlı askerinin daha evvel siyah börk giydiğini, Alâeddin Paşa’nın tavsiyesi ile askerin sınıflara ayrıldığını ve beyaz külah yani akbörkün giyilmeye başlandığını belirtir. O, ayrıca, Timurtaş Bey’in telkini ile I. Murad zamanında vezirler ve ümeranın kırmızı börk giydiğini yazar. Ali, akabinde de “kisvet-i Bektaşî” denilen akbörk giymenin Hacı Bektaş Velî’nin işareti ile gerçekleştiğini kaydeder. O, Orhan Gazi’nin Hacı Bektaş Velî’ye intisabından ise hiç bahsetmez (GELİBOLULU ALİ, 1997: 70).

Burada Ali, ara bir formül kabul eder. Ne Osmanlı-Hacı Bektaş Velî ilişkisini reddeder, nede Osmanlı sultanlarının onunla doğrudan bağlantısını kabul eder. Ali, muhtemelen Hacı Bektaş Velî ile Orhan Gazi arasındaki zaman farkına dikkat edip, bu şahısların görüşmesinin mümkün olamayacağını tespit etmiş, öte yandan da, XVI. asırda Osmanlı merkez kuvvetlerinin en önemli gücü Yeniçeriler’i küstürmemeyi amaçlamıştır.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 8

Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Öncelikle, belirtmemiz gereken husus, 1270’li yılların hemen başında vefat eden Hacı Bektaş Velî’nin zaman itibarı ile Orhan Gazi ile görüşmesi mümkün değildir. Osman Gazi ile buluşması ise zayıf bir ihtimaldir. Burada üzerinde durmamız gereken husus, Osmanlı tarihçilerinden bazılarının bu konuya eserlerinde yer vermesindeki amacın ne olduğudur? Şüphesiz, bu Osmanlı kroniklerinin hedefi, Osmanlı hanedanına “kutsiyet” kazandırma çabalarına farklı bir motif katmak ve bunu Osmanlılar adına propagandaya dönüştürüp, psikolojik mücadele için kullanmak olmalıdır.

Çünkü gerek Osman Gazi gerekse Orhan Gazi şahsında Osmanlı Devleti’nin kurucusu veya onun oğlunun Hacı Bektaş Velî’ye intisaplı olması; gerek Anadolu ve Rumeli’de yaygın ve etkili tekkeler ile teşkilatlanmış, Bektaşîleri onurlandıracak, gerekse devşirme olup, Padişah diğer bir ifade ile, Devlet ile kendilerini özdeşleştirmiş, bundan dolayı da “kul” diye anılan ve XV. yüzyılda bu tarikat ile birleşen Yeniçeriler’in hanedana bağlılıkları pekiştirilmiş olacaktır. Nitekim, Osmanlı Devleti’nin henüz heterodoks probleminin bulunmadığı, 1470’li yıllarda Oruç Bey, Orhan Gazi-Hacı Bektaş Velî ilişkisini eserine alarak bu amaca hizmet etmek istemiştir.

Bundan başka, Osmanlı Devleti’nin II. Bayezid’e kadar heterodoks gruplar dahil dini kesimlere eşit mesafede durduğu bilinen bir gerçektir. Fakat, XV. yüzyıl ortalarından itibaren, İran’da Erdebil’deki tekke vasıtasıyla, Anadolu’da büyük Alevî taraftar kütlesine sahip olan Safevîler’in aynı asrın sonunda güçlü bir siyasî teşekkül olarak zuhuru ve Anadolu, hatta Rumeli’ye el atması, Osmanlı Devleti’nde dini farklılıklara gösterilen hoşgörünün ortadan kalkmasına ve Osmanlı Devleti’nin dini ideolojisini “Sünnî” çizgiye çekmesine ve gönlü Erdebil’de olan Alevîler’i ise dışlamasına sebep olmuştur (SÜMER, 1992: 10, OCAK, 1994: 94).

Osmanlı kroniklerinin yukarıda verdikleri bilgiler ışığında, Osmanlı Devleti’nin dini ideolojisini katı Sünnî anlayışa dayandırmaya başladığı XV. asrın sonlarında Bektaşîler’in Devlet içindeki yerinin henüz belirgin olmadığı görülür. Bu hususta Osmanlı tarihçileri arasında görüş birliği olmayıp, çatışma söz konusudur. Bu kritik safhada, Kemal, Anonim Tarih ve Neşri, Oruç Bey’i takip ile Bektaşîler’i Devletin yanına alma taraftarıdır. Âşıkpaşazâde ise muhtemelen Yeniçeriler üzerinde büyük nüfuza sahip Bektaşîler’in Devlete hakim olmalarından çekinmiş olmalı ki, onların bozuk fırka olduklarını ileri sürerek, Devlet katından uzak tutulmalarını savunur.

Bundan başka, eserini XVI. asrın ilk çeyreğinde yani Osmanlı Devleti’nin Sünnî çizgiye yöneldiği dönemde yazan Hadidî ve yine eserini aynı dönemde kaleme alan ve Osmanlı ideolojisinin oluşmasında büyük katkı sahibi Şeyhülislâm Kemalpaşazâde, bu hususla hiç ilgilenmez. Bu çekişmeden epey sonra eserini yazan Lütü Paşa, hadiseyi görmezlikten gelir. Yine, eserini Osmanlı ideolojisinin Sünnî çerçeveye oturmasından bir asır sonra kaleme alan ve hadiseleri daha sağlıklı tahlil etme şansına sahip olan Gelibolulu Ali net ifadeler kullanmaz, diğer bir ifade ile orta yoldan gidip, iki tarafı da idare eder. Şüphesiz, sonraki tarihçilerin bu meseleye bakışını, Osmanlı Devleti’nin XVI. yüzyıldaki katı Sünnî anlayış ile izah etmek mümkündür. Diğer bir ifade ile Osmanlı Devleti Bektaşîler’i tarafına çekmekle birlikte, yine de onlara karşı mesafeli durmuştur.

Diğer taraftan, 1501’de Safevi Devleti’nin kurulması, Osmanlı Devleti’nin Bektaşîler’e zahirde takınacağı tavrı netleştirmiştir. Bir taraftan, Alevîler’in İran’a gitmesi şiddetle yasaklanmış, gidenler cezalandırılmış, Teke Bölgesi Alevîler’i 1501 ve 1511 yıllarında Rumeli’ye sürgün edilmiş ve Safevîler’e karşı Sünnî devletler (Memlûklular ve Şeybanîler-Özbekler) ile işbirliği yolları aranmış (HOCA SADETTİN, 1992: 346, TEKİNDAĞ, 1997: 7-8, ŞAHİN-EMECEN, 1994: 21,32,78,92,126), diğer taraftan da, enteresandır 1501 senesinde yani Safevi Devleti’nin kuruluş tarihinde, II. Bayezid Bektaşî tarikatının gerçek kurucusu kabul edilen Balım Sultanı Dimetoka’dan alıp, Alevî-Bektaşîler’in yoğun olarak yaşadığı Orta Anadolu’da Hacı Bektaş Zaviyesi’nin başına getirmiştir (OCAK, 378, MELIKOFF, 386). Ayrıca, bu zaviyenin mevcut olduğu Hacım köyü sakinleri, Konya’da Hz. Mevlana türbesinin bulunduğu mahalle misalindeki gibi, avârız vergisinden muâf tutulmuş; bu da köyün nüfusunun süratle artmasına ve Kırşehir’le birlikte bölgenin önemli bir merkezi haline sebep olmuştur (Hacım Köyü’nün 1485’de tahmini nüfusu 776 iken, 1526’da 700-800 civarına,1584’de ise büyük bir artışla 4000-4200’e çıkmıştır. Şüphesiz, buna köyün önemli bir vergi olan avârızdan muâf olmasının yanı sıra, serbest statüde bulunmasından dolayı, özellikle, Anadolu’da asayişin bozulduğu XVI.asrın ikinci yarısında kadılar hariç diğer Devlet görevlilerinin buraya müdahale edememesinin de etkisi olmuştur. ŞAHİN, 1986: 33-34). Bundan başka, Bektaşî tekkeleri vakıflarının büyütülmesi, zaviyelerin onarılması onları Devlete yakınlaştırmıştır (OCAK, 378, MELIKOFF, 386). Tam bu esnada vuku bulduğu belirtilen ve müthiş bir propaganda ürünü olan bir hikayeyi Gelibolulu Ali’den naklen Peçevi:

“Şah İsmail ortaya çıkıp Mehmed (Fatih) Han’ın oğlu Sultan Bayezid zamanında (1500 yılı) Anadolu’ya gelerek Hacı Bektaş Veli’nin mübarek mezarı yakınında konaklar (Gerçekte, Şah İsmail 1500’de Anadolu’ya gelmiş,fakat Erzincan’dan ileri gitmemiştir, SÜMER, 1992: 16-20). Bu sırada Hacı Bektaş düşünce girer ve ona der ki “oğlan, gerisin geri git, yoksa seni fena ederim.” Bu uyarı üzerine Şah İsmail geri dönüp Azerbaycan’a gitmiştir.”(PEÇEVÎ, 1992: 93),diye kaydeder.

Bunların etkisi ile olsa gerek, XVI. asrın ilk çeyreğinde Anadolu, özellikle eski Anadolu Beylikleri’nden Teke, Karaman, Ramazan ve Dulkadirli Beylikleri halkına mensup Alevîler’in isyanları ile çalkalanırken, bir istisna ile (1526’da Hacı Bektaş Veli soyundan olan Kalenderoğlu öncülüğünde Bozok ve Elbistan yöresinde, timarları ellerinden alınan Dulkadirli Türkmenleri’nin de iştiraki ile büyük bir isyan vukubulmuş; Veziriazâm İbrahim Paşa’nın yerinde ve akılcı tedbirleri ile bu ayaklanma kısa zamanda bastırılmıştır. PEÇEVÎ,1992: 92-94.; KARADENİZ, 493), Bektaşîler, Osmanlı Devleti’ne sadık kalmışlar ve bunu son zamana kadar devam ettirmişlerdir.

Şüphesiz, Alevîler’in yüzlerini Ehl-i Beyt’e mensup olduklarına inandıkları Safevîler’e döndürmelerine mukabil, ülkenin tamamında, özellikle yeni ilhak edilen, Karaman, Dulkadirli ve Ramazanlı beylikleri arazisinde sakin Bektaşîler’in Osmanlılar’ın yanında yer almasında, Devletin XVI. asrın başında takip ettiği akılcı siyasetin yanı sıra, kroniklerde mevcut Osman Gazi veya Orhan Gazi’nin Hacı Bektaş Veli’nin müridi olduğu propagandasının önemli bir katkısı olmalıdır.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 8

Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Sonuç olarak, bu hususta Osmanlı kronikleri temelde iki farklı görüş ileri sürerler. Birinci grubu teşkil edenler yani Oruç Bey, Kemal, Anonim Tarih ve Neşrî Osmanlı sultanı (Osman veya Orhan Gazi) ile Hacı Bektaş Velî arasında bir bağın mevcudiyetini ileri sürerler. İkinci grup tarihçiler, Âşıkpaşazâde, Kemalpaşazâde, Hadidî ve Lütî Paşa ise böyle bir bağı reddederler. Birinci grubun Osmanlılar'ın merkezdeki önemli askerleri Yeniçeriler'in Bektaşîler'e ait özel giysi “ ak börk”ü Hacı Bektaş Velî'nin izni ile giydiği iddiasına mukabil, ikinci grup Yeniçeriler'in ak börkü Orhan Gazi'nin kardeşi Alaeddin Paşa'nın tavsiyesi üzerine giydiklerini belirtirler.

Bu husustan bahseden Osmanlı kronikleri umumiyetle XV.yüzyıl sonu ve XVI.asır başlarında yazılmıştır. Bu süreç aynı zamanda Osmanlı ideolojisinin “sünni” çizgide oluşmaya başladığını bir dönemdir. Bu sebeple, kroniklerin Hacı Bektaş Velî-Osmanlı ilişkisine bakışları, onların Bektaşîliğe karşı tutumları ile doğrudan orantılıdır. Bunlardan Oruç Bey, Kemal,Neşrî, Anonim tarih Bektaşîler'i Osmanlı Devleti yanına alma taraftarı iken, Âşıkpaşazâde, Devleti ele geçirecekleri kaygısıyla onları şiddetle reddeder.

Öte yandan, 1501'de Safevi Devleti'nin kurulması ve Alevîler'in kesin olarak yüzlerini o tarafa döndürmesi üzerine, Osmanlı Devleti, bu hususla ilgili siyasetini netleştirir ve Bektaşîler'e sahip çıkarak kendi tarafına çeker.Bununla birlikte, eserlerini XVI.asrın birinci yarısında yazan Kemalpaşazâde, Hadidî ve Lütî Paşa'nın Hacı Bektaş Velî- Osmanlı ilişkisinden bahsetmemeleri, Osmanlı Devleti'nin sünni ideolojik yapısından dolayı Bektaşîler'e karşı mesafeli durduğunu, ama manen Bektaşîlikten beslenen Yeniçeriler'i de küstürmemeye gayret ettiklerini gösterir.

Şüphesiz, Bektaşîler'in Safeviler yerine Osmanlılar ile yakınlaşmasında her ne kadar Âşıkpaşazâde gibi bazı Osmanlı kronikleri reddetse de, diğer kroniklerde Hacı Bektaş Velî-Orhan Gazi (Osman Gazi) ilişkisinin yer alması; hatta, Kemal ve Anonim tarihe göre Osmanlı sultanının Hacı Bektaş Velî'ye intisabı ve Yeniçeriler'in Bektaşîler'e ait özel kisve “ak börk” ü giymeleri çok önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- ANONİM, **Tevârih-i Âl-i Osman**, Giese neşr. Haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992
AŞIKPAŞAZÂDE, **Tevârih-i Âli Osman**, N.Atsız, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949
GELİBOLULU ALİ, **Kitâbü't- Târih-i Kühü'l-Ahbar**, C.I, Kısım I, Haz.İ.Hakkı Çuhadar vd, Kayseri 1997
HADİDÎ, **Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)**, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991
HOCA SADETTİN, **Tacü' t-Tevârih**, C.IV, Haz.İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992
İBN-İ KEMAL, **Tevârih-i Âl-i Osman, II.Defter**, Yay.Şerafettin Turan, Ankara 1991
KARADENİZ, H.Basri “ Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliği'nin İlhakı”, Türkler, C.IX
KEMAL, **Selâtinname (1299-1490)**, Haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001
LÜTFİ PAŞA, **Lütî Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman**, Haz. K.Atik, Ankara 2001
PEÇEVİ İBRAHİM, **Peçevi Tarihi**, C.I,Haz. B.Sıtkı Baykal, Ankara 1992
MELIKOFF, Iréne “ İlk Osmanlı Sultanları ve Bektaşîler ”, **Osmanlı**, C.IV

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 8

Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

NEŞRÎ, **Kitâb-ı Cihan-nüma**, C.I., Yay.M.A.Köymen- F.R.Unat, Ankara 1987

OCAK, A.Yaşar, **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)**,
İstanbul 1999

OCAK, A.Yaşar, “Bektaşılık”, **Dİ.Y.İA**, C.V

ORUÇ BEY, **Oruç Bey Tarihi**, Haz. N.Atsız, İstanbul 1972

SÜMER, Faruk, **Safevi Devleti’nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**,
Ankara 1992

ŞAHİN, İ.-EMECEN F., **II.Bayezid Dönemine Ait 906 / 1501 Tarihli Ahkâm Defteri**,
İstanbul 1994,

ŞAHİN, İlhan, “Hacım (Hacı Bektaş) Köyü’nün Sosyal ve Demografik Tarihi (1485-1584),
Osmanlı Araştırmaları, C.IV, İstanbul 1986

UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, “ Bayezid II”, **İA**, C.II